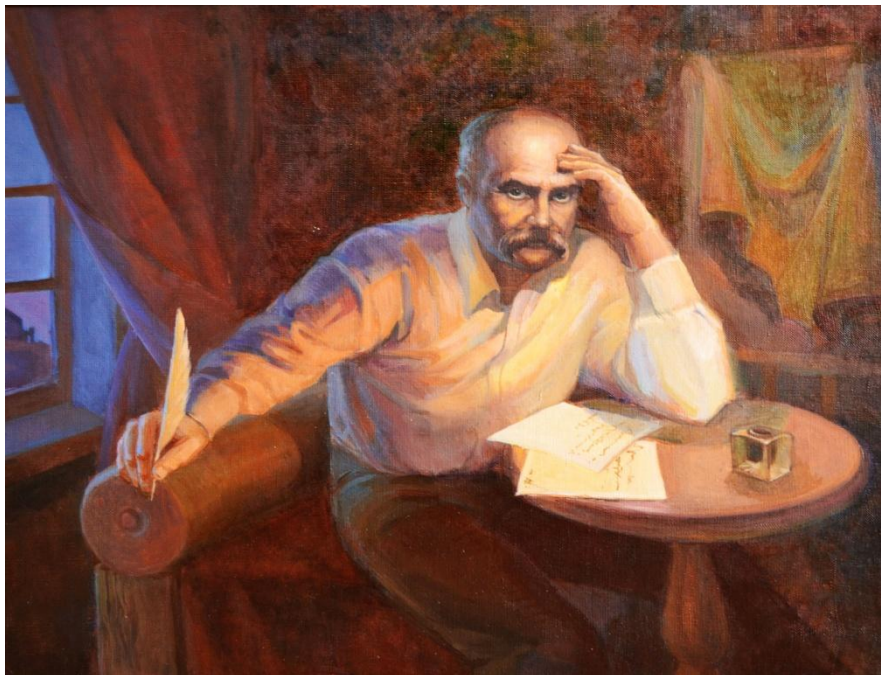

Заняття № 5.
Тарас Шевченко. «Думи мої, думи мої...» (1847)

**Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою**

Т.Шевченко

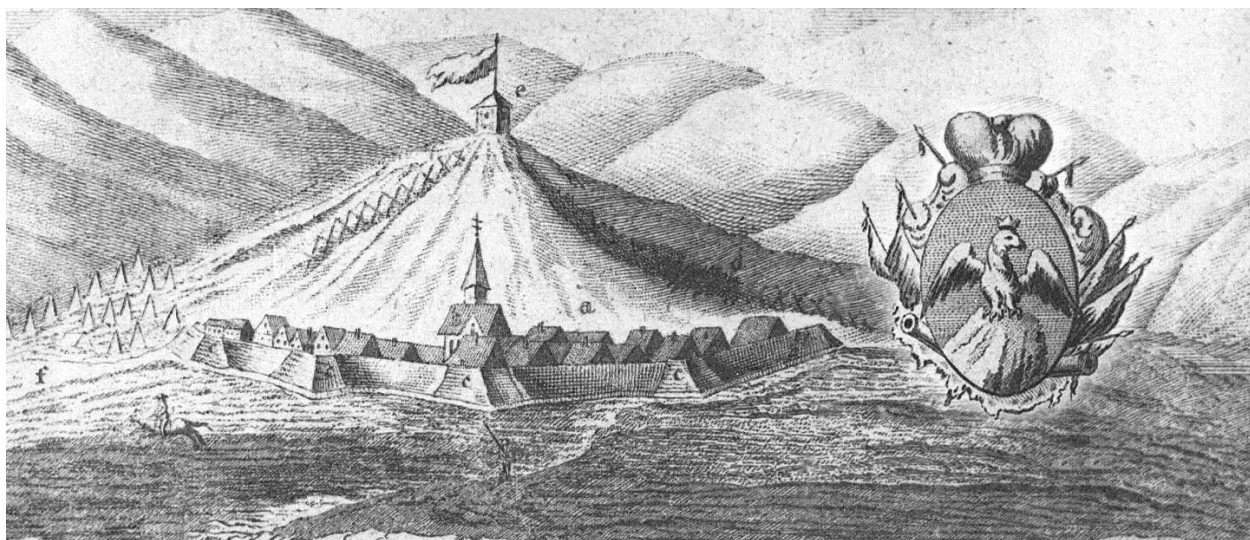

Окрилюймося!

Сторінки документальних свідчень

У ранжирний список 3-ї роти 5-го лінійного батальйону 23-ї піхотної дивізії було зараховано ще одного царського рекрута «ростом у 2 аршини й 5 вершків, з чистим обличчям, темно-сірими очима й звичайним носом». Ним був Тарас Шевченко, талановитий поет і художник, якого 2 червня 1847 року в супроводі фельд'єгеря Віддера відправили з Петербурга до Орської фортеці. Тарасу Григоровичу заборонили мати при собі папір, олівці, пензлі. *«Трудно, тяжело, невозможно заглушить в себе всякое человеческое достоинство, стать на вытяжку, слушать команды и двигаться как бездушная машина»*, — писав Шевченко в «Щоденнику». Таке жорстоке покарання було зумовлене передусім прагненням царату зломити волелюбний дух народного поета. Тіло можна закувати в кайдани, а душу?

Розташована далеко в пустелі Орська фортеця справляла на Шевченка гнітюче враження. *«А страшная пустыня её окружающая, — писал поэт, — казалась мне разверстою могилой, готовою похоронить меня заживо... Подъезжая ближе к крепости, я думал (странная дума), поют ли песни в этой крепости. И готов Бог знает что позакладывать, что не поют. При такой декорации возможно лишь мертвое молчание, прерываемое тяжелыми выдохами, а не звучными песнями... Недаром её киргизы называют Яман-кала (місто-погань). По-моему, это самое приличное ей название... Вот что оживляло первый план этой сонной картины: толпа клейменных колодников, исправляющих дорогу для приезда командира, а ближе к казармам маршировали солдаты».*

Орська фортеця

Із спогадів М.Лазаревського (дворянин, служив в Оренбурзькій прикордонній комісії): *«Коли він приміряв штани, мундир і шинель, аж тоді уявив собі своє майбутнє, і в ньому набігла сльоза; але він зумів не виказати своїх почуттів у казармі. Він був такий необізнаний з життям солдата, що коли йому принесли одяг, пошитий за рахунок казни, спитав унтер-офіцера, скільки він коштує: той, і оком не моргнувши, відповів «сорок карбованців»... і Шевченко одразу заплатив гроші».*

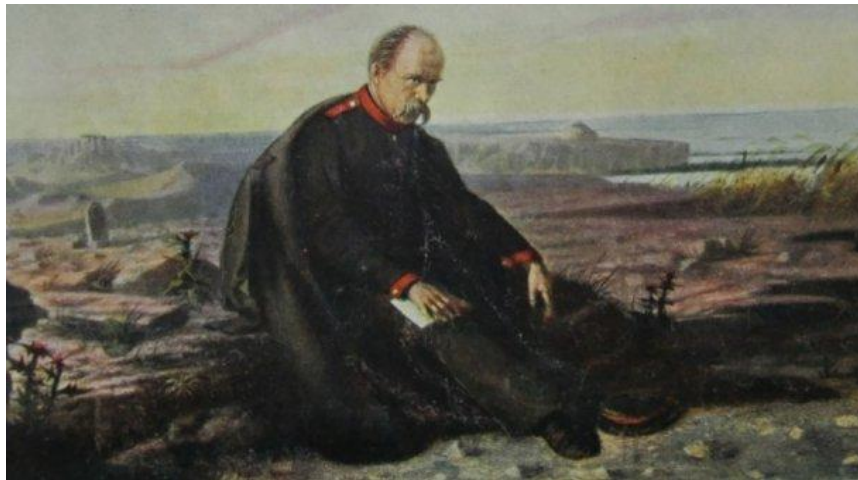
Тамтешнє поетове життя цілком складалося з муштри: йому треба було тільки добре витягувати носки, з механічною чіткістю справляти артикули та мовчки

В. Костецький. Шевченко в казармі після муштри

вислуховувати моралізаторські настанови деспотичного батальйонного командира Мешкова. Інтелектуально розвинена людина, Шевченко був приречений на безглузду й важку працю, принизливу, покликану зломити нескорений дух і прагнення до волі. Ситуація ускладнювалася ще й хворобою Тараса Григоровича. «Лихо діється зі мною, та не одно, а всі лиха упали на мою голову, одно те, що нудьга і безнадія давить серце, а друге, нездужаю з того дня, як привезли мене в цей край, ревматизм, цингу перетерпів, а тепер зуби й очі так болять, що не знаю, де дітись», — зізнавався Шевченко в листі до А.І. Лизогуба. Однак вимушене лежання (через хворобу) давало поетові можливість думати. Шевченко часто йшов на берег річки Орі, де не було ні брудної казарми, ні постійної лайки брутальних солдатів. Там, на самоті, він подумки линув на Батьківщину і всупереч «высочайшему повелению» виймав з-за халяви клаптик паперу та олівець, записував поетичні рядки.

*І довелося знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережать книжечки. Співати
І плакати у бур'яні.
І тяжко плакати, — зізнається у вірші поет.*

М.Устиянович. Шевченко на засланні

«Думи мої, думи мої...»

Чотири саморобних книжечки (по одній на кожен рік), куди Шевченко крадькома записував свої вірші, дали поету можливість розкрити свої душевні переживання періоду заслання. Пізніше друг Тараса Григоровича

Шевченка Михайло Лазаревський об'єднав ці захлавні книжечки в одну. Вона дістала назву «Мала книжка». До неї увійшло 120 Шевченкових поезій різних за тематикою й жанром.

Першою до «захлавної» книжечки 1847 року записана сумна медитація «Думи мої, думи мої...». На думку літературознавців, *«цей вірш є своєрідним заспівом до всієї «невольницької» поезії. «Думи», якими відкрився «Кобзар» 1840 року, поет посилав тоді в Україну, щоб там знайшли правду й славу, а тепер сам чекав їх звідати...»* (В. Шубравський).

Медитація (лат. — роздум) — вірш-роздум, у якому поет зосереджує свою увагу на проблемах життя і смерті, на внутрішньому світі людини тощо.

Ця поезія відображає настрої поета часів заслання. Самотність, відсутність звичного спілкування пригнічували Тараса Шевченка, викликали безрадісні думки.

Вірш «Думи мої, думи мої...» побудований як уявний діалог митця зі своїм поетичним покликанням, що представлене в персоніфікованому образі «дум». Образ цей виник ще в ранніх віршах поета і став традиційним у його творчості. Це думи про рідний край, з якими ліричний герой веде свою щирі розмову: «Не кидайте хоч ви мене / При лихій годині». Бо його вірші, немов тонка нитка, єднають його з рідною Україною. Так тема мистецтва тісно поєдналася у вірші з темою патріотизму: ліричний герой болюче й водночас майже з філософською стриманістю осмислює своє перебування на чужині.

Мотиви поезії:

самотність;

творчість як єдина втіха на засланні;

нерозривна єдність поета з Батьківщиною, тільки Батьківщина в умовах заслання може служити опертям;

свобода особистості;

чужина і непевність серед чужих.

Шевченкові довелося десять років свого життя провести на засланні. Багато вистраждавши й переживши, поет не зламався. Як кульмінація його довготривалого діалогу з долею звучать рядки:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.

Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше, дальше слава,
А слава — заповідь моя.

Ця довгоочікувана слава ще за життя прийшла до Тараса Шевченка: надзвичайна популярність серед читачів, звання академіка Петербурзької академії мистецтв, загальне визнання його високого морального авторитету. Однак, за словами І.Франка, «найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті — невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонах людських сердець все наново збуджуватимуть його твори».

